

Μετάφραση: Αγλαΐα Γαλανοπούλου

Marc Ferro

ΤΑ
ΤΑΜΠΟΥ
ΤΗΣ
ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Πρόλογος: Σώτη Τριανταφύλλου

ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ	7
ΠΩΣ ΓΕΝΝΗΘΗΚΕ Η ΙΔΕΑ ΣΤΟ ΜΥΑΛΟ ΕΝΟΣ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ.....	19
Η ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΔΟΚΙΜΙΟΥ.....	29
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 Η προέλευση των ταμπού.....	31
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 Παγκόσμιοι Πόλεμοι.....	53
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 Ο δεύτερος θάνατος του Νικολάου Β΄..... <i>Τεκμήρια για τον δεύτερο θάνατο του Νικολάου Β΄ και την τύχη των θυγατέρων του</i>	77 111
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 Οι Εβραίοι είναι όλοι τους Σημίτες;.....	123
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 Rainer Werner Fassbinder: Το ένστικτο του ταμπού.....	143
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ	149
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	157

Πώς γεννήθηκε η ιδέα στο μυαλό ενός ιστορικού

Για να πω την αλήθεια, η ιδέα της μελέτης των ταμπού δεν προέκυψε ύστερα από συστηματική ενασχόληση με το ζήτημα. Δεν επιδίωξα, για παράδειγμα, να αντιπαραθέσω ταμπού και απαγορεύσεις ή ταμπού και αποσιωπήσεις. Η ιδέα μου ήρθε ξαφνικά και τελείως συμπτωματικά...*

Είχα μόλις εκδώσει το βιβλίο *Πώς αφηγούνται την ιστορία στα παιδιά σε ολόκληρο τον κόσμο*** , όταν προσκλήθηκα στην εκπομπή *Οι φάκελοι της οθόνης (Les dossiers de l'écran)*, όπου μου ζήτησαν να συμμετάσχω σε μια συζήτηση με θέμα τη Jeanne d'Arc, με αφορμή την προβολή της ομώνυμης ταινίας του Victor Fleming με την Ingrid Bergman. Ο λόγος της πρόσκλησής μου οφειλόταν στις αναφορές που έκανα στη Jeanne d'Arc αναλύοντας τα σχολικά εγχειρίδια της Σοβιετικής Ένωσης του 1980, όπου η Jeanne d'Arc αντιμετωπιζόταν ως μεγάλη πατριώτισσα ηρώιδα, όπως ακριβώς και ο Αλεξάντρ Νιέφσκι. Απέρριψα την πρόταση, μια και δεν είμαι ειδικός. Ο εκδότης μου, όμως, ο Jean-Luc Pidoux Payot, με επέπληξε: «Marc Ferro, τι πράγματα είναι αυτά! Όταν έχει κανείς την ευκαιρία να προσκληθεί στην τηλεόραση και να μιλήσει για το βιβλίο του, πηγαίνει!».

Έτσι, λοιπόν, κι εγώ υπάκουσα. Όμως δεν μπορούσα απλώς να επαναλάβω ότι η Jeanne d'Arc θεωρούνταν ηρώιδα στη Σοβιετική

* Βλ. σημείωση σ. 30.

** Κυκλοφορεί από τις εκδόσεις Μεταίχμιο.

Ένωση, στο πλαίσιο της καλλιέργειας πατριωτικών αισθημάτων. Δεν θα ήταν αρκετό.

Την κακή μου διάθεση ενέτεινε το γεγονός ότι είχα αδυναμία στην Ingrid Bergman, την οποία όμως μου είχε κλέψει ο Humphrey Bogart αφού μου έκλεψε τη Lauren Bacall. Έτσι, ήμουν αρνητικά προκατειλημμένος για να μιλήσω για μια ταινία που είχα δει και η οποία, επιπλέον, με είχε κάνει να βαρεθώ. Τέλος πάντων όμως, έπρεπε να πάω.

Ρίχτηκα στη δουλειά, ξαναδιάβασα όλους τους καλούς συγγραφείς και δεν βρήκα τίποτα το πρωτότυπο να προσθέσω στα σοφά κείμενά τους. Τότε έπεσα πάνω στις μελέτες των Edward Lucie Smith και Robert B. Greenblatt στην αγγλική γλώσσα. Οι δυο συγγραφείς ασχολούνταν με ένα ερώτημα το οποίο ποτέ δεν με είχε απασχολήσει, στηριζόμενοι στη μαρτυρία του Jean d'Aulun, ενός από τους συντρόφους της Jeanne d'Arc, ο οποίος υπενθύμιζε ότι η Jeanne d'Arc «δεν είχε καμία από τις συνηθισμένες έγνοιες των νεαρών γυναικών»¹ και ότι δεν ένιωθε καθόλου έλξη για τα αγόρια. Έμαθα λοιπόν από τους αγγλοσάζονες συγγραφείς ότι ορισμένα κορίτσια μπορούν να έχουν ιλίγγους, κάτι σαν «οράματα». Ήταν ένα στοιχείο εξαιρετικά εντυπωσιακό, που δεν είχα ξανασυναντήσει στη βιβλιογραφία. Εφοδιασμένος με αυτές τις πληροφορίες, πήγα στην εκπομπή με αναπερωμένο το ηθικό μου. Εκεί, βρέθηκα ανάμεσα στον αρχιεπίσκοπο της Rouen, σε πολλούς υποστηρικτές της Jeanne d'Arc, όπως, για παράδειγμα, τη Régine Pernoud², διπλωματούχο ειδικό κάθε λεπτού της ζωής της, και σε άλλους ευλαβείς υπερασπιστές της. Ο καθένας με τη σειρά του έδινε τη γνώμη του, απαραίτητως ιερή και αφιερωμένη στην ηρωίδα, όταν ο παρουσιαστής της εκπομπής, ο Alain Jérôme, μου απηύθυνε το λόγο: «Κι εσείς, Marc Ferro, τι έχετε να πείτε για τη Jeanne d'Arc;».

Αισθάνθηκα ξαφνικά το στόμα μου να παγώνει, τα χείλη μου να τρέμουν κι απάντησα: «Στη Ρωσία η Jeanne d'Arc θεωρούνταν εθνική ηρωίδα, όπως ακριβώς και ο Αλεξάντρ Νιέφσκι...». Ύστερα από αυτό δεν μπόρεσα να αρθρώσω λέξη.

Εκείνη τη μέρα κατάλαβα τι σημαίνει ταμπού· όπως χαρακτηριστικά λέει ο Alain Rey: «Είναι εκείνο για το οποίο σιωπούμε, είτε από φόβο είτε από αιδώ»³. Διαφοροποιείται, βεβαίως, από το απαγορευμένο, που αφορά περισσότερο ό,τι δεν είναι επιτρεπτό, και διακρίνεται από την αυτολογοκρισία ή τη λογοκρισία, την οποία συχνά επικαλούμαστε για να δικαιολογήσουμε όλες τις αποσιωπήσεις της Ιστορίας.

Έτσι, λοιπόν, γεννήθηκε αυτό το σχέδιο για τη διερεύνηση των ταμπού της ιστορίας και για μια πρώτη απόπειρα επιλογής τους, αλλά κυρίως για την κατανόηση των δεδομένων και των διακυβευμάτων που συνδέονται με αυτά.

Δεν πρόκειται ούτε για καταγραφή, έστω μερική, ούτε για ανθολόγησή τους*.

Πρόκειται, στην πραγματικότητα, για μια μελέτη περιπτώσεων που προέρχονται από την ιστορία των θεσμών, τον τρόπο διεξαγωγής των δικαστικών ερευνών, τη θρησκευτική και επιστημονική παράδοση και, τέλος, την καλλιτεχνική φαντασία.

Σήμερα, χρησιμοποιούμε τον όρο «ταμπού» παντού. Λέμε, για παράδειγμα: «Τα βασανιστήρια κατά τον πόλεμο της Αλγερίας αποτέλεσαν ταμπού». Λάθος. Υπήρξε ρητή αναφορά σε αυτά πολλές φορές:

* Για το λόγο αυτό, στο συγκεκριμένο δοκίμιο δεν κάνουμε παρά μια απλή αναφορά σε ορισμένα ταμπού, τα οποία είναι πλέον πολύ γνωστά και αφορούν τη ναζιστική και τη σταλινική περίοδο έως και την αποικιοκρατία. Η διεξοδική εξέταση καθενός από αυτά θα απαιτούσε τη σύνταξη ενός ξεχωριστού βιβλίου.

ήδη το 1957, ο Robert Bonnaud έδινε πολλά παραδείγματα βασανιστηρίων σ' ένα άρθρο του στο *Esprit* με τίτλο «La paix des Nementchas», και μάλιστα τρία χρόνια πριν από την Υπόθεση των 121. Ασκήθηκε, βεβαίως, κάποια λογοκρισία σχετικά με τα βασανιστήρια, μετά επικράτησε μια μακρά σιωπή, μέχρι τη στιγμή που διάφορα γεγονότα κατέστησαν εκ νέου αυτό το πρόβλημα επίκαιρο. Στην Αλγερία, πριν από τον πόλεμο, γινόταν λόγος για «κακομεταχειρίσεις» με θύματα «Άραβες». Αντίθετα, για μεγάλο χρονικό διάστημα, το «πρόβλημα της Αλγερίας» παρέμεινε ταμπού σε πολλούς κύκλους, τουλάχιστον μεταξύ των Γάλλων της Αλγερίας, κάτι που μπορώ να μαρτυρήσω*.

Σίγουρα η ανάλυση των ριζών του αλγερινού προβλήματος δεν αποτελεί ταμπού σήμερα, δεδομένου ότι οι ιστορικοί ασχολούνται πλέον συστηματικά μαζί του. Όσον αφορά, όμως, την περίπτωση της Jeanne d'Arc, η ιδιαιτερότητα που προανέφερα δεν μνημονεύεται σε κανένα από τα μεγάλα βιβλία, από τον Michelet ως τον Lavissee ή τον Duby. Μια διακριτική αναφορά γίνεται στο περιοδικό *L'Histoire*⁴, ενώ στον κινηματογράφο, μεταξύ των ηθοποιών που υποδύθηκαν το ρόλο, μόνο η ανδροπρεπής Milla Jovovich, στην ταινία του Luc Besson, μπορεί να κινήσει υποψίες. Ωστόσο, η αληθινή φύση της Jeanne d'Arc δεν αποτελεί ουσιαστική πρόκληση για την Ιστορία, μιας και προβλήθηκε και χρησιμοποιήθηκε διαδοχικά από τη χριστιανική και δημοκρατική θρησκεία, τον Rétain, τον de Gaulle και τους Σοβιετικούς...

Στην πραγματικότητα, αυτό το είδος ταμπού εντασσόταν, για πολλά χρόνια, στον ευρύτερο χώρο του ιδιωτικού βίου. Είναι βέ-

* Πρόκειται για τις αποσιωπήσεις της ντροπής πριν και κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, που αφορούν τη μοίρα που επιφυλάχτηκε στους ισπανούς δημοκράτες, τους άραβες στρατιωτικούς που υπηρετούσαν ως εφεδρικοί στον γαλλικό στρατό κ.λπ. Ας μου επιτραπεί να παραπέμψω στο βιβλίο μου *Histoire de France*, Odile Jacob, 2001, σ. 693-701.

βαιο ότι στη Δύση η ιστορική παράδοση απεχθάνεται να διασταυρώνει τα γεγονότα του προσωπικού βίου με εκείνα του δημόσιου. Σημαντικός αριθμός ιστορικών που ταυτίζεται με την εξουσία, της οποίας το λόγο και τις πράξεις αναπαράγει, με στόχο να τις νομιμοποιήσει, να τις κρίνει ή ακόμα και να τις καθαγιάσει, θα θεωρούσαν εαυτούς ανυπόληπτους εάν επιδίδονταν σε τέτοιου είδους αντιπαραβολές. Είναι χαρακτηριστικό, για παράδειγμα, ότι οι αναλυτές του Λένιν, κομμουνιστές και μη, δεν αξιοποίησαν καθόλου στοιχεία από την αλληλογραφία με τη μητέρα του, από την εποχή που ήταν εξόριστος στη Σιβηρία. Η αλληλογραφία αυτή, ωστόσο, αποκαλύπτει τον υπολογιστή και συμφεροντολόγο που έκρυβε μέσα του, καθώς και τους χειρισμούς του για την εξασφάλιση εύνοιας και προνομίων⁵.

Ο François Furet είναι, νομίζω, αυτός που ανέλυσε με τον καλύτερο τρόπο τα αίτια του παλαιού αυτού διαχωρισμού μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού βίου στον τομέα της πολιτικής. Υπενθυμίζει ότι την εποχή του Διαφωτισμού, κατά τις δημόσιες συζητήσεις, αντιπαρατίθενται ιδέες και όχι άνθρωποι, η διαφορετική θέση των οποίων οφείλεται στην κακή οργάνωση της κοινωνίας: ο ταπεινός καταγωγής Rousseau οφείλει να μπορεί να αντιπαρατίθεται ως ίσος προς ίσο με τον ευγενή d'Alambert. Το ίδιο πρόβλημα συναντούμε στη διοίκηση του κόμματος των μπολσεβίκων, όπου ο Λένιν ενοχλείται όταν ακούει τον Χλιάπνικοφ να επικαλείται την εργατική του προέλευση (είναι άλλωστε ο μόνος που μπορεί να το κάνει) προκειμένου να νομιμοποιήσει μια άποψη.

Αργότερα, στη Γαλλία, η πολιτική νομενκλατούρα θεώρησε απρέπεια να επικρίνει τον Léon Blum γιατί ήταν σοσιαλιστής ενώ ταυτόχρονα προερχόταν από εύπορη οικογένεια καθώς και για τη «θαυμαστή συλλογή ασημικών» που διέθετε, όπως επαναλάμβανε η εφημερίδα *Gringoire*. Σήμερα, παίρνοντας παράδειγμα από τις

ΗΠΑ, ο τύπος αίρει αυτό το ταμπού που αφορά τον ιδιωτικό βίο και την περιουσία των δημόσιων προσώπων. Γενικότερα, ο Μάπς του '68 αποτέλεσε τη στιγμή στην Ιστορία όπου τα όρια μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού βίου έπαψαν να υφίστανται.

Όσον αφορά τις εργασίες των ιστορικών, η έλλειψη εκτίμησης απέναντι στις βιογραφίες, οι οποίες θεωρούνται «μικρή ιστορία», οφείλεται εν μέρει στον ακόλουθο λόγο: η εισβολή στον ιδιωτικό βίο των ανθρώπων έμοιαζε ασήμαντη για όσους πίστευαν ότι η Ιστορία είναι προϊόν των μαζών ή των ιδεών, κάποιων βαθύτερων ορατών ή αόρατων δυνάμεων.

Αν και σήμερα η κατάσταση είναι εν μέρει διαφορετική, ο αποκλεισμός του χώρου του ιδιωτικού βίου δεν αποτελεί παρά μία μόνο περίπτωση, ένα παράδειγμα αυτών των ταμπού ή των απαγορεύσεων σχετικά με το παρελθόν των κοινωνιών μας. Όπως στο παρελθόν επικαλούμασταν τη λογοκρισία για τα βασανιστήρια στην Αλγερία ή τις ανταρσίες του 1917, έτσι κάνουμε και σήμερα για τον Πόλεμο του Κόλπου ή του Αφγανιστάν. Στην πραγματικότητα, σε μια δημοκρατία είναι απολύτως νόμιμο να απαιτεί ο ιστορικός να έχει πρόσβαση στα αρχεία, τουλάχιστον μετά την παρέλευση ενός εύλογου χρονικού διαστήματος. Θα ήταν υπερβολικό εάν όσοι διοικούν τις κοινωνίες σφετερίζονταν και το προνόμιο να κρατούν τα μυστικά της Ιστορίας.

Φαίνεται, ωστόσο, υποκριτική η θεώρηση σύμφωνα με την οποία σε αυτήν ακριβώς την απαγόρευση οφείλονται πολλές αποσιωπήσεις. Στη Σοβιετική Ένωση, για παράδειγμα, δεν είναι η αδυναμία πρόσβασης στα αρχεία που οδήγησε τους ιστορικούς να μην αναφέρουν το ρόλο του Τρότσκι ως ιδρυτή του Κόκκινου Στρατού, αλλά η τρομοκρατία του κράτους ή ακόμα και η αυτολογοκρισία για άλλες στιγμές της ιστορίας αυτής της χώρας. Στη Γαλλία, όπου η πρόσβαση στα αρχεία ήταν επί μακρόν περιορισμένη, όταν

επιτέλους άρθηκε η απαγόρευση, το κοινό δεν έσπευσε να μελετήσει τα έργα που γράφτηκαν χάρη ακριβώς στη δυνατότητα πρόσβασης σε αυτά. Αν και είναι ορθό ότι οι πρώτες ταινίες μυθοπλασίας του René Vautier για την Αλγερία είχαν απαγορευτεί και ότι χρειάστηκε να φτάσουμε στο 1957, έντεκα χρόνια μετά την έναρξη του πολέμου της Ινδοκίνας, για να γυρίσει ο Marcel Camus την ταινία *Νοθευμένος θάνατος (Mort en Fraude)*, που ήταν βασισμένη στο έργο του Jean Hougnon, η πραγματική λογοκρισία προήλθε από το κοινό, το οποίο εκείνη την περίοδο δεν θέλησε να μάθει. Όπως παρατηρούμε, λογοκρισία και αυτολογοκρισία συνδέονται στενά αλλά δεν εξηγούν τα πάντα. Η τάση να ρίχνουμε το ανάθεμα στο κράτος και στη λογοκρισία δεν αποτελεί ένα είδος φυγής, μια συναίνεση; Και το να υποστηρίξει κανείς κάτι τέτοιο δεν είναι και αυτό ταμπού;

Αναμφίβολα, οι ιστορικοί εργάζονται a priori δίχως ύπαρξη λογοκρισίας, αρκεί να έχουν πρόσβαση στα αρχεία. Όμως, για μεγάλο χρονικό διάστημα, οι κανόνες του επαγγέλματός τους δεν τους προδιέθεταν, ως αναλυτές της κατασκευής του κράτους ή του έθνους, των οικονομικών και κοινωνικών δυνάμεων και της ιστορίας των ιδεών, να πάνε να ξετρυπώσουν τα ταμπού. Τα αρχεία, συνεπώς, που μελετούνταν προέρχονταν από δημόσιους οργανισμούς οι οποίοι ελάχιστα προσφέρονται για τέτοιου είδους έρευνες. Μήπως επρόκειτο να αποκαλύψουν την ιδιωτική ζωή των ιδρυμάτων, τα οικογενειακά μυστικά;

Έτσι, η αποκάλυψη των ταμπού προϋποθέτει αναθεώρηση των τρόπων παραγωγής του ιστορικού λόγου: ποια είναι η λειτουργία τους και από τι είδους αρχεία προέρχονται; Από την άποψη αυτή, η ιστοριογραφία που αφορά τη Jeanne d'Arc είναι πολύ διδακτική. Τον 15ο αιώνα οι ιστορικοί αρνούνται να αξιοποιήσουν διαθέσιμα δεδομένα και κυρίως τα πρακτικά της δίκης: δεν γίνεται λόγος

ούτε για μαγεία, ούτε για αίρεση, ούτε για θαύμα, διότι ο θρίαμβος του βασιλιά δεν θα μπορούσε να συνοδεύεται από τη βοήθεια μιας μάγισσας ή μιας αγίας. Έπρεπε να δοθεί στο βασιλιά μια εθνική και όχι θρησκευτική νομιμότητα. Ο Κάρολος Ζ΄ «επιτρέπει» στη Jeanne d'Arc να τον βοηθήσει: το συμφέρον του βασιλιά απαιτεί την εκκοσμίκευση της ηρωίδας και τη μείωση της σημασίας του ρόλου της. Η θρησκευτική εκδοχή γεννάται με τα *Χρονικά (Annales)* του Belleforest: ο Θεός, επιθυμώντας να σώσει το δελφίνο, σύμφωνα με τη μαρτυρία του ιστορικού Mezeray (1643), επέλεξε και κατέστησε όργανο της βούλησής του τη φτωχή βοσκοπούλα, την οποία εγκαταλείπει μετά την ολοκλήρωση της αποστολής της. Μετά την πτώση της μοναρχίας, η Jeanne d'Arc αποτέλεσε μπελά για τους ιστορικούς της Δημοκρατίας: τους ενοχλούν οι «εσωτερικές φωνές» ή οι «παραισθήσεις» της. Εκείνο, αντίθετα, που ενοχλεί τους καθολικούς ιστορικούς είναι ο ρόλος του επισκόπου Cauchon, γιατί θα επιθυμούσαν να φανεί ότι μόνοι υπεύθυνοι ήταν οι Άγγλοι, που είχαν εντωμεταξύ γίνει προτεστάντες.

Βλέπουμε, λοιπόν, ότι με το πέρασμα του χρόνου αλλάζουν οι θεωρήσεις των πραγμάτων, τα ιδεολογικά τους σημεία ή ακόμα και τα έγγραφα στα οποία βασίζονται οι διάφορες αποδείξεις⁶.

Η επανεξέταση των διάφορων αυτών θεωρήσεων, ακόμα και η αντιπαραβολή τους, μπορεί να μας επιτρέψει να αποκαλύψουμε την προέλευση ορισμένων αποσιωπήσεων ή ορισμένων ταμπού και να εντοπίσουμε τα διακυβεύματα που κρύβουν.

Σημειώσεις

1. Βλ. την ανάλυση του ιατρικού φακέλου που αφορά τη Jeanne d'Arc στο: *L'Histoire* 210 (Μάιος 1997), σ. 58-59.
2. Régine Pernoud, *Jeanne d'Arc, Le temps qui court*, Le Seuil, 1960.
3. Alain Rey, *Dictionnaire historique de la langue française*, Éd. Le Robert, 1998.
4. *L'Histoire*, Μάιος 1997, αφιέρωμα στη Jeanne d'Arc.
5. *The Letters of Lenin* (μτφρ. Elizabeth Hill, Doris Muddie), Connecticut, Hyperion Press, 1937, σελίδες 500.
6. Σχετικά με την ιστοριογραφία της Jeanne d'Arc διαβάστε αρχικά τα εξής: George Huppert, *L'Idée de l'histoire parfaite*, Flammarion, 1973· Gerd Krumeich, *Jeanne d'Arc à travers l'histoire*, Albin Michel, 1993.

Η δομή του δοκιμίου

Τα πρώτα ταμπού: το μυστικό της δύναμής τους, η θεωρία που τα νομιμοποιεί, βρίσκεται στην καρδιά των θεσμών, δηλαδή την Εκκλησία, τη Δημοκρατία, το Κόμμα. Έτσι, οι θεσμοί αυτοί κρατούν καλά κρυμμένα ορισμένα σημάδια της προέλευσής τους, τα οποία, όμως, αποτελούν πηγή της νομιμότητάς τους. Θα ξεκινήσουμε λοιπόν από αυτά.

Θα εξετάσουμε στη συνέχεια ορισμένες από τις συμφορές του πολέμου. Εκεί, η απαίτηση για αποτελεσματικότητα και τα ιδεολογικά πάθη δρουν πολλαπλασιαστικά, με αποτέλεσμα να αυξάνονται τα εγκλήματα και οι αναλήθειες που εκ των υστέρων πρέπει να συγκαλυφθούν.

Τα δικαστικά αρχεία επιτρέπουν να επαληθεύσουμε πώς «σκηνοθετήθηκε» και στη συνέχεια διαδόθηκε η ευρέως γνωστή ιστορική εκδοχή σχετικά με το θάνατο του Νικολάου Β΄ και της αυτοκρατορικής οικογένειας: ένα καλά διαφυλαγμένο ταμπού.

Κατόπιν θα διερευνήσουμε τους τρόπους με τους οποίους η θρησκευτική παράδοση –χριστιανική, ιουδαϊκή, μουσουλμανική– αποκρύπτει τους προσπλυτισμούς στον Ιουδαϊσμό που παρατηρήθηκαν κατά την Ύστερη Αρχαιότητα και τον πρώιμο Μεσαίωνα, και το πώς αυτή η αποσιώπηση θέτει υπό αμφισβήτηση την ονομαζόμενη σημερινή προέλευση πολλών Εβραίων της διασποράς.

Στο τέλος θα αναφερθούμε στον Fassbinder, έναν σκηνοθέτη που, ενστικτωδώς, εντόπισε πολλά ταμπού της σύγχρονης κοινωνίας.

Σχετικά με τη μνήμη, τη λήθη και τις αποσιωπήσεις, εκτός του *Les lieux de mémoire* (επιμ. Pierre Nora), Gallimard, 1984 κ. εξ., να υπενθυμίσουμε τα εξής: Marie-Claire Lavabre, «Usages et mésusages de la notion de mémoire», *Critique Internationale*, 2000, όπου και σχετική βιβλιογραφία. Για τους ιστορικούς και τη μνήμη: *Esprit*, Αύγουστος 2000 (σχετικά με τον Paul Ricoeur).

«La mémoire et l'oubli» (επιμ. Nicole Lapierre), αφιέρωμα στο περιοδικό *Communications* 49 (1989), όπου έχω δημοσιεύσει το «Les oublis de l'Histoire», σ. 57-67.

The Silenced Past, On the nature of historical taboos, Συνέδριο στο Ρότερνταμ, Erasmus University, 1990 (για τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και τη διάλυση της αποικιοκρατίας).

1

Η προέλευση των ταμπού

Στο χώρο της πολιτικής και της ιστορίας, πολλά ταμπού σχετίζονται με τις απαρχές των θεσμών που ασκούν εξουσία στην κοινωνία, με τη συνενοχή της ή όχι.

Έτσι, από το χώρο της χριστιανοσύνης προέρχεται μια σειρά από ταμπού, από τα οποία το παλαιότερο και πλέον ανθεκτικό στο πέρασμα του χρόνου είναι εκείνο που αφορά την αυθεντία της παπικής εξουσίας.

Κατ' αρχάς, αυτή θεωρούνταν θεϊκής προέλευσης, δεδομένου ότι ο Ιησούς Χριστός μετά την ανάστασή του όρισε τον απόστολο Πέτρο τοποτηρητή του Θεού πάνω στη γη, αρχιεπίσκοπο της Ρώμης ή πάπα, όπως ονομάζονταν οι επίσκοποι εκείνη την εποχή. Σηματοδότησε με αυτό τον τρόπο τα πρωτεία του αρχιεπισκόπου της Ρώμης έναντι των υπόλοιπων επισκόπων.

Σ' αυτή την αρχική θεϊκή προέλευση προστέθηκαν τα πρωτεία που βασίστηκαν στη Δωρεά του αυτοκράτορα Κωνσταντίνου, ο οποίος, αφού έγινε χριστιανός, λέγεται ότι εκχώρησε στον πάπα της Ρώμης Σίλβεστρο Α' (314-335) τα πρωτεία έναντι των επισκόπων της Ιερουσαλήμ, της Αντιόχειας, της Κωνσταντινούπολης και της Αλεξάνδρειας, καθώς και την κτήση της Ρώμης και της Ιταλίας. Η παπική εκκλησία ενσωμάτωσε το κείμενο αυτό στα Διατάγματα, δηλαδή τους εκκλησιαστικούς κανονισμούς που ορίζουν τα δικαιώματα των παπών επί των μοναρχών. Όπως, όμως, απέδειξε ο

Lorenzo Valla περί το 1436, ορίζοντας τους κανόνες και τις μεθόδους της ιστορικής κριτικής, η δωρεά αυτή είναι πλαστή. Το αποτέλεσμα ήταν να διωχτεί για τη δημόσια δήλωσή του και να καταφύγει στη Νάπολη, υπό την προστασία του βασιλιά της Αραγονίας.

Έκτοτε, η καταγγελία της παράνομης εξουσίας του πάπα αποτελεί ταμπού και η διάσταση αυτή δεν διδάσκεται στο χριστιανικό ποίμνιο. Ακόμα και η κοσμική ιστοριογραφία πραγματεύεται τα θέματα αυτά ακροθιγώς, όταν αναφέρεται στις προόδους που πραγματοποιήθηκαν μέσα από τη γνώση και την κριτική των κειμένων την εποχή του Ουμανισμού και της Αναγέννησης.

Κατά συνέπεια αγνοείται ότι, σύμφωνα με τις πιο πρόσφατες έρευνες, η περίφημη δωρεά δεν αποτελεί ανέντιμη μηχανογραφία του παπισμού –όπως όλοι πίστευαν επί πέντε αιώνες, δίχως κανείς ωστόσο να τολμά να το αναφέρει– αλλά, αντίθετα, ένα είδος συμφώνου ή μανιφέστου, που συντάχθηκε στα μέσα του 8ου αιώνα και απαριθμούσε τα προνόμια και τις εξουσίες που είχαν ήδη κατακτηθεί από τον παπισμό. Το κείμενο είχε όντως εκκλησιαστική και ρωμαϊκή προέλευση. Διηγούνταν τη ζωή του αποστόλου Πέτρου, τον οποίο εξυμνούσε μαζί με τον πάπα Σίλβεστρο Α', αλλά παίνευε ακόμα περισσότερο τη βασιλική του Λατερανού, αφιερωμένη στον Σωτήρα. Όλο το κείμενο, ενώ είχε νομικό χαρακτήρα... και αποδιδόταν στον αυτοκράτορα Κωνσταντίνο, έφερε στην πραγματικότητα την υπογραφή ενός χαμηλόβαθμου κληρικού που επιθυμούσε να δοξάσει και να εξυμνήσει την Εκκλησία του¹.

Σήμερα, που ο παπισμός αποτελεί σημαντική ηθική και πολιτική δύναμη, θα ισοδυναμούσε με κατάλυση ενός ταμπού η υπενθύμιση στους σημερινούς πάπες ότι ένα τμήμα της ισχύος και του κύρους τους οφείλεται σε χονδροειδές λάθος.

Πίσω από ένα παρόμοιο ταμπού κρυβόταν και η μυθική προέλευση του έθνους και της βασιλείας στη Γαλλία. Στο *Μεγάλο Χρονικό*

της Γαλλίας, που άρχισε να γράφεται τον 13ο αιώνα, γίνεται αναφορά στις τρωικές και χριστιανικές ρίζες του γαλλικού λαού μέσα από δύο μυθικά γεγονότα: την αναχώρηση από την Τροία και τη στέψη του Clovis. Ο λόγιος Nicolas Freret, που απέδειξε ότι οι βασιλείς της Γαλλίας δεν κατάγονταν από τους πρίγκιπες της Τροίας αλλά ήταν απόγονοι ταπεινών φράγκων πολεμιστών, τους οποίους η Ρώμη αποκαλούσε Βάρβαρους, φυλακίστηκε από τον Λουδοβίκο ΙΔ΄ στη Βασίλλη: κάτι που αποδεικνύει ότι ο ιστορικός αυτός δεν είχε αίσθηση της ιστορίας²...

Η προέλευση της εξουσίας των μπολσεβίκων, τον Οκτώβρη του 1917, συνδέεται, επίσης, με ένα μεγάλο ταμπού, το οποίο δεν αφορά, είναι αλήθεια, τα βασικά σημεία της εξέγερσης, αλλά δεν παύει να αποκαλύπτει τόσο τη συμπεριφορά του Λένιν όσο και τη μεταγενέστερη συμπεριφορά των σοβιετικών ιστορικών ή των ανά τον κόσμο κομμουνιστών.

Ας δούμε πού κρύβεται αυτό το πυκνό πέπλο σιωπής.

Είναι αδιαμφισβήτητο ότι, σε γενικές γραμμές, η εξέγερση του Οκτωβρίου ήταν ένα μαζικό κίνημα στο οποίο πρωτοστάτησαν οι επαναστατικές οργανώσεις και τα άλλα σοβιέτ, που πλειοψηφούσαν στο Πέτρογκραντ και τις περισσότερες μεγάλες πόλεις. Πολύ συχνά το μπολσεβικικό κόμμα βρισκόταν επικεφαλής της κίνησης, βάζοντας τέλος σε μια αντιφατική κατάσταση, όπου μια κυβέρνηση δίχως κράτος (Κερένσκι) επιχειρούσε να ασκήσει πίεση σε ένα κράτος δίχως κυβέρνηση (τις επιτροπές και τα σοβιέτ). Η κίνηση του Λένιν ήταν αυτή που ώθησε το μπολσεβικικό κόμμα να υποστηρίξει την επανάσταση, την οποία προφανώς δεν είχε ανάγκη, αφού στο 2ο συνέδριο των σοβιέτ θα είχε την πλειοψηφία. Αυτή, ωστόσο, η κίνηση ακύρωνε οποιαδήποτε άλλη που θα είχε, πιθανόν, ως στόχο τη ματαίωση του συνεδρίου. Στο σημείο αυτό τοποθετείται η πρώτη αποσιώπηση της παραδοσιακής ιστορίας: πρόκειται για το μικρό πραξικό-

πημα του Λένιν, που δίχως να συμβουλευτεί κανέναν συνέταξε μια προκήρυξη η οποία ανάγγελλε, πριν από το συνέδριο, την ανατροπή της προσωρινής κυβέρνησης από το προσωρινό επαναστατικό συμβούλιο, ένα θεσμό που ελεγκόταν από το κόμμα και αποτελούσε τον στρατιωτικό βραχίονα του σοβιέτ του Πέτρογκραντ. Το συγκεκριμένο συμβούλιο σε καμιά περίπτωση δεν νομιμοποιούνταν να υποκαταστήσει το σοβιέτ του Πέτρογκραντ και πολύ περισσότερο στο συνέδριο των σοβιέτ. Έργο του αποτελούσε η «προστασία του συνεδρίου», όχι η κατάληψη της εξουσίας. Εξάλλου, ο Λένιν, σε μια πρώτη εκδοχή της προκήρυξης, η οποία βρίσκεται στα αρχεία, είχε γράψει: «Το συμβούλιο συγκαλεί την ημέρα αυτή, στις 12 το μεσημέρι, το σοβιέτ του Πέτρογκραντ. Έχουν ληφθεί άμεσα μέτρα με στόχο την εγκαθίδρυση της σοβιετικής εξουσίας». Στη συνέχεια, ο Λένιν διέγραψε τη συγκεκριμένη πρόταση. Αυτή η αναίρεση είναι χαρακτηριστική: ο Λένιν ήταν επιφυλακτικός απέναντι στην επαναστατικού χαρακτήρα λεπτομερειακή τήρηση των δημοκρατικών διαδικασιών του σοβιέτ του Πέτρογκραντ, δηλαδή του Τρότσκι, και απέναντι στο δημοκρατικό πνεύμα ορισμένων μπολσεβίκων φίλων του, όπως ο Καμένεφ: ήταν πιθανόν οι δυο αυτές ομάδες να μη διεκδικούσαν την εξουσία αποκλειστικά για το κόμμα τους, αλλά να διαπραγματεύονταν τη σύμπραξη με τους μενσεβίκους, δηλαδή τους επαναστάτες σοσιαλιστές της αριστεράς, ή μπορεί και με τα συνδικάτα. Προκειμένου να τους προλάβει, ο Λένιν παρέκαμψε τη διαμεσολάβηση του σοβιέτ της Πετρούπολης, απ' όπου εξαρτιόταν το προσωρινό επαναστατικό συμβούλιο: έτσι η νέα εξουσία θα προέλθει από ένα θεσμό που δημιουργήθηκε μέσα στη δίνη των γεγονότων, αυτοαποκαλείται εξουσία, ακυρώνει τις αρμοδιότητες και τη λειτουργία του σοβιέτ του Πέτρογκραντ και του συνεδρίου, στο οποίο δεν απομένει παρά να κατακυρώσει την ύπαρξή του. Η ιστορία, όμως, δεν τελειώνει εδώ.

Ο Λένιν υπογράφει ένα διάταγμα αποστολής του συμβουλίου, με

την ιδιότητα του προέδρου και μοναδικού υπογράφοντος της Διατάξης 4, ενώ αφενός έως τότε οι διατάξεις έφεραν την υπογραφή δύο ατόμων, αφετέρου ότι ούτε ο Λένιν ούτε οποιοσδήποτε άλλος δεν είχε εκλεγεί πρόεδρος του συγκεκριμένου συμβουλίου.

Το δεύτερο αξιοσημείωτο γεγονός είναι ότι, ενώ τα προαναφερόμενα κείμενα δημοσιεύτηκαν, κανένας σοβιετικός ιστορικός, ούτε καν ο Τρότσκι ή ο Μιντς, δεν τα σχολίασε, παρά την προσφιλή συνήθεια όλων τους να διυλίζουν τόσο τα κείμενα του Λένιν όσο και τα παραμικρά γεγονότα και τις κινήσεις του. Καταλαβαίνουμε, λοιπόν, την ενόχληση που θα αισθάνονταν οι μνηπτές του σοβιετικού καθεστώτος εάν έπρεπε να αναγνωρίσουν ότι η ισχύς του κόμματος βασιζόταν εν μέρει σε μια πλαστογραφία³.

Αν οι ρίζες της ισχύος και της εξουσίας αποτελούν τον κατεξοχήν χώρο όπου φωλιάζουν διάφορα ταμπού, υπάρχουν και άλλοι χώροι, στους οποίους δημιουργούνται αποσιωπήσεις που συσχετίζονται με τις πεποιθήσεις και το κοινωνικό κατεστημένο.

Το παράδειγμα του νεκροταφείου του Auvezines, στην περιοχή του Tarn, την εποχή της Χριστιανοσύνης, είναι αποκαλυπτικό. Βλέπουμε ότι η άρνηση των δογμάτων της πίστης αποτελεί ταμπού και ότι στην περίπτωση αυτή το ταμπού συναντά το μύθο⁴.

Στο Auvezines, λοιπόν, πριν από μερικά χρόνια, συναντούσε κανείς μια πλάκα στην είσοδο του νεκροταφείου, που έγραφε: «Στον τόπο αυτό, το 1211, σφαγιάστηκαν 600 τεύτονες ιππότες». Το μακρινό αυτό γεγονός, που συνδέεται με τη σταυροφορία των Albigeois, υπαινίσσεται σαφώς τη μάχη του Montgey, αλλά το συγκεκριμένο κοιμητήριο είναι μικροσκοπικό. Συναντάμε, στην περίπτωση αυτή, το επονομαζόμενο ιστορικό σύνδρομο της άλωσης της Αλεσίας, στην οποία, σύμφωνα με τα σχέδια της μάχης, είναι αδύνατον οι επάλξεις να χώρεσαν 80.000 Γαλάτες. Στην περίπτω-

ση του Auvezines, ναι μεν ο όρος «Τεύτονες» εννοεί τα στρατεύματα του Λουδοβίκου Η', ταυτόχρονα, όμως, παραπέμπει στο πολιτισμικό χάσμα που χωρίζει τους Οξιτανούς από τους «Βάρβαρους του βορρά». Ωστόσο, πλήθος θανάτων συνδέονται με αυτά τα θαύματα στα οποία αναφέρονται οι διηγήσεις από τις σταυροφορίες: για παράδειγμα, το σώμα του Castelnaud, ο οποίος πέθανε αφού δέχτηκε σπαθιές, βρέθηκε άθικτο στο δρόμο προς την Ιερουσαλήμ· και ότι στη διαδρομή προς το Albigeois, ως εκ θαύματος κι εκεί, ο δρόμος είναι σπαρμένος με ψωμί. Αποδεικνύεται, έτσι, ότι μόνο οι άνθρωποι του Θεού δεν πεθαίνουν!

Αλλά, ακόμα και στις κομμουνιστικές χώρες, οι πιστοί θεωρούσαν ιεροσουλία κάθε αμφισβήτηση του Θεού. Στη δήλωση του αμόλυντου ιδεολογικά δασκάλου ότι ο καπιταλισμός σύντομα θα πεθάνει, ο περίεργος και ύπουλος μαθητής από την Κιργιζία ρωτάει αθώα: «Θα πεθάνει και ο Λένιν;». Ο δάσκαλος τον κατακεραυνώνει με το βλέμμα: το παιδί είχε παραβιάσει ένα ταμπού⁵.

Το ταμπού ασκεί συχνά λειτουργία αυτοάμυνας. Στο πλαίσιο της χριστιανικής παράδοσης και πάλι, η ιδιότητα αυτή εμφανίζεται στους θρησκευτικούς πολέμους. Η παραδοσιακή ιστορία τούς αποκαλεί με αυτό τον όρο, μη λαμβάνοντας υπόψη ότι κατά την εποχή της διεξαγωγής τους δεν ονομάζονταν έτσι. Ομοίως, οι Γάλλοι της Αλγερίας δεν αποκαλούσαν τον πόλεμο της Αλγερίας «πόλεμο» αλλά «γεγονότα». Οι θρησκευτικοί πόλεμοι, κατά τη διάρκειά τους, αποκαλούνταν «η εποχή των ταραχών». Λέμε, ωστόσο, «θρησκευτικοί πόλεμοι» γιατί η παράδοση απαιτεί να πιστέψουμε ότι οι προτεστάντες εξεγέρθηκαν μόνο για την ελευθερία της πίστης τους, στο όνομα μιας ιερής αρχής, της ελεύθερης ανάγνωσης της Βίβλου, και των καλύτερων θρησκευτικών πρακτικών. Οι καθολικοί υποστηρίζουν ότι ο βασιλιάς διέταξε τη νύχτα του Αγίου Βαρθολομαίου –όσο μπορούμε να αποδείξουμε κάτι τέτοιο– δίκως να είναι ο

πραγματικός υπεύθυνος και ότι επηρεάστηκε από τη μητέρα του, μια «ξένη», Ιταλίδα, ή από κάποια ομάδα φανατικών, όπως ο οίκος της Λωραίνης. Η παρουσίαση αυτή των γεγονότων προσπαθεί να περάσει την ιδέα ότι ο βασιλιάς έκανε μεν αυτή την κίνηση, που επιτάχυνε ή επέτεινε το μακελειό, αλλά ότι ο ίδιος ήταν αθώος. Με αυτό τον τρόπο επιτυγχάνεται η υπεράσπισή του.

Ωστόσο αυτοί οι δύο τρόποι παρουσίασης των γεγονότων είναι μάταιοι. Στην πραγματικότητα, οι προτεστάντες, δίχως να το ομολογούν, επιθυμούσαν να δημιουργήσουν μια δημοκρατία καλβινικού τύπου. Δεν μπορούσαν όμως να το διατυπώσουν ανοιχτά, γιατί υποτίθεται ότι μάχονταν για την ελευθερία της πίστης. Απόδειξη αποτελεί το γεγονός ότι πενήντα χρόνια αργότερα, κατά την πολιορκία της La Rochelle από τον Richelieu, η πόλη λίγο έλειψε να γίνει δημοκρατία, όπως οι Κάτω Χώρες. Οι προτεστάντες απέκρυψαν αυτές τις βλέψεις, προβάλλοντας την αναγκαιότητα ύπαρξης θρησκευτικής καθαρότητας, η οποία δεν ήταν απαραίτητως δικό τους έργο. Τον 16ο αιώνα ο χώρος των προτεστάντων αποτελούνταν, κατά κύριο λόγο, από μορφωμένους ή ευγενείς, οι οποίοι, ακόμα και τότε, δεν συγκαταλέγονταν στις κοινωνικές ομάδες που επιδίωκαν διακαώς την ανάγνωση της Βίβλου στο πρωτότυπο· ακόμα και αν ορισμένοι διέκειντο αρνητικά απέναντι στην εκκλησία για πολύ συγκεκριμένους λόγους, όπως, για παράδειγμα, ότι δεν ήταν πλέον άξια να καθοδηγεί τους χριστιανούς. Δεν ήταν, όμως, αυτή η κινητήρια δύναμη της αντιπαράθεσής τους κατά «την εποχή των ταραχών». Όσον αφορά τους καθολικούς, ασκούσαν κριτική στη μοναρχία και ταυτόχρονα υπερασπιζόνταν το βασιλιά. Σύμφωνα με την ιστορική παράδοση λένε ότι ο βασιλιάς δεν ήταν ένοχος για τα εγκλήματα που διαπράχθηκαν κατά τη διάρκεια των πολέμων, ενώ στην πραγματικότητα κατηγορούσαν τη μοναρχία για την απομάκρυνσή της από την εκκλησία και τον παπισμό, επι-

σημαίνοντας ότι, ειδικά μετά τη σύνοδο της Bourges (1438), είχε μετατραπεί σε αυτόνομο θεσμό που είχε την τάση να συμβουλευέται περισσότερο τους νομικούς παρά τους επισκόπους. Έτσι, σε μια εποχή που ο βασιλιάς έπρεπε να φανεί ότι ενσαρκώνει την πατρίδα και το έθνος, κανείς δεν μπορούσε να παραδεχτεί ότι δρα φανερά εναντίον του. Εξυφαίνεται, λοιπόν, ένας αθέλπτος συνασπισμός ανάμεσα στους καθολικούς, που εξυμνούν το βασιλιά αν και επιθυμούν να περιορίσουν την εξουσία του, και στους προτεστάντες, οι οποίοι, στο όνομα διάφορων ελευθεριών, ονειρεύονται μια δημοκρατία τύπου Γενεύης, παρόλο που δεν υπάρχει πιο αυταρχικό καθεστώς από εκείνο που εγκαθίδρυσε ο Καλβίνος. Πρόκειται, λοιπόν, για ένα διπλό, δυσδιάκριτο ταμπού, το οποίο δεν λαμβάνει υπόψη της η ιστορική παράδοση. Είναι αλήθεια, βέβαια, πως ο ταπεινός λαός, στην πλειοψηφία του καθολικοί, πολεμά στο όνομα της Θρησκείας⁶.

Εκτός από τα ταμπού που συνδέονται με το χριστιανισμό ή τη μοναρχία, υπάρχουν και τα ταμπού που προέρχονται από τους κόλπους της Δημοκρατίας. Τα πρώτα από αυτά συνδέονται επίσης με το ζήτημα της προέλευσης.

Η ιστορική παράδοση θεωρεί την επανάσταση του 1789 τη μητέρα και τη μήτρα του δημοκρατικού σχεδιασμού. Να λοιπόν γιατί αποσιωπάται η ύπαρξη δημοκρατιών του τύπου Βενετίας («αριστοκρατική») ή Γενεύης («δημοκρατία ευγενών») και γιατί υποβιβάζεται η αμερικανική επανάσταση, που ορίζεται επιπόλαια ως πόλεμος για την ανεξαρτησία.

Το ανθεκτικότερο στο χρόνο ταμπού τέτοιου είδους είναι εκείνο που αναφέρεται στην Κορσική, που απέκτησε δημοκρατικό πολίτευμα πριν από τη Γαλλία: «Έτσι, το πρώτο δημοκρατικό κράτος της σύγχρονης εποχής» έγραφε η *A Consulta* επί 5ης Δημοκρατίας «αυτό το κράτος που τόσο θαύμαζε ο Rousseau, εγκατέλειψε το δρόμο

του μέλλοντος και εισήλθε στο Παλαιό Καθεστώς». Στο *Populi Corsu*, ο Jacques Paoli έγραφε το 1970: «Ο Pascal Paoli είχε δημιουργήσει, είκοσι χρόνια πριν από την αμερικανική επανάσταση και τριάντα πριν από τη γαλλική, τη θεωρία της ελεύθερης αυτοδιάθεσης των λαών. Ο παολισμός ήταν η άρνηση της αποικιοκρατίας της Γένοβας, της γαλλικής αποικιοκρατίας και κάθε μορφής αποικιοκρατίας»⁷.

Στη Σοβιετική Ένωση υπάρχει ένα ταμπού που αναφέρεται στη δημοκρατία, ανάλογο με εκείνο της Κορσικής. Πρόκειται για την περίπτωση της Λετονίας. Το 1917 η πιο μπολσεβίκικη περιοχή δεν ήταν η Ρωσία, μια και στο συνέδριο των σοβιέτ, από τους 822 συμμετέχοντες, οι 105 ήταν μπολσεβίκοι. Αντίθετα, στη Λετονία οι μπολσεβίκοι αποτελούσαν την πλειοψηφία. Οι Ρώσοι, λοιπόν, είχαν ξεπεραστεί από τους Λετονούς ως προς την επαναστατικότητα τους. Οι τελευταίοι απέκτησαν τη φήμη των πλέον ένθερμων μπολσεβίκων της τσαρικής αυτοκρατορίας, δεδομένου ότι τα δικά τους τάγματα πρωτοστάτησαν στην πολιορκία και την κατάληψη του Χειμερινού Ανακτόρου, Λετονοί φρουρούσαν την αυτοκρατορική οικογένεια όσο ήταν φυλακισμένα, Λετονοί, τέλος, λέγεται ότι συμμετείχαν στην εκτέλεση του Νικολάου Β'. Όμως η μπολσεβίκικη παράδοση δεν μπορούσε να δεχτεί ότι υπήρχαν πιο ένθερμοι μπολσεβίκοι από τους Ρώσους. Κράτησε μυστική αυτή την «υπεροχή» των Λετονών, που θάφτηκε μέσα στη ροή των γεγονότων, όταν η Ρίγα καταλήφθηκε από τους Γερμανούς, τον Αύγουστο του 1917.

Σήμερα, όταν αναφέρουν στους Λετονούς, που έγιναν έκτοτε αντιρώσοι και αντικομμουνιστές, ότι ήταν στο παρελθόν πιο μπολσεβίκοι από τους Ρώσους, αρνούνται να το παραδεχτούν. Να ένα ταμπού που διατηρείται και από τις δύο πλευρές, και από τους Λετονούς και από τους Ρώσους, δεδομένου ότι κανείς τους δεν επιθυμεί να αναφερθεί σε μια πραγματικότητα που τους ενοχλεί⁸.

Marc Ferro

ΤΑ ΤΑΜΠΟΥ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Γιατί, άραγε, αποσιωπάται η σεξουαλικότητα της Ζαν ντ'Αρκ; Πώς πραγματικά πέθανε ο τελευταίος τσάρος; Οι Εβραίοι είναι όλοι τους Σημίτες;

Οι αποσιωπήσεις της Ιστορίας δεν αποτελούν εξίσου Ιστορία;

Ως ταμπού θα μπορούσε να οριστεί ό,τι δεν τολμούμε να διατυπώσουμε κάτω από ορισμένες συνθήκες. Η Ιστορία περιέχει μεγάλο αριθμό αποσιωπήσεων που δεν είναι απόρροια απαγορεύσεων ή λήθης. Η ανίχνευση των ταμπού μάς επιτρέπει να κατανοήσουμε τα άρρητα στους κόλπους των διάφορων κοινωνιών, μέσα από τον τρόπο που παρουσιάζεται η ιστορία τους. Ταμπού θρησκευτικής και πολιτικής προέλευσης αποφεύγουν ερωτήματα που θα μπορούσαν να κλονίσουν τις παγιωμένες αντιλήψεις μας.

Διεσδυτικός, οξυδερκής, προκλητικός, ο Marc Ferro μάς καλεί να διερευνήσουμε ορισμένα από τα πιο επίμονα ταμπού, να τα αναλύσουμε και να κατανοήσουμε τα διακυβεύματα που συγκαλύπτουν, παρακινώντας μας να ξανασκεφτούμε όσα νομίζουμε ότι ξέρουμε.

ISBN: 978-618-03-0583-8

9 786180 305838

ΒΟΗΘ. ΚΩΔ.: 80583